

Százötven éve született Kálmány Lajos

Ez év tavaszán és nyarán a szülőváros, Szeged és a néprajztudomány emlékezett, tisztelgett „a szegedi népköltészeti gyűjtés halhatatlan mestere” – ahogy Bálint Sándor nevezte őt – Kálmány Lajos, a tudós lelkipásztor élete és munkássága előtt.

A Dugonics Társaság július 20-án felolvasó ülést tartott, amelyen az előadók (Péter László, Forrai Ibolya, Szekernyés János, Tandi Lajos és Barna Gábor) számba vették Kálmány életével és munkásságával kapcsolatos eddigi ismereteket és a még elvégzendő feladatokat. Hiszen minden megemlékezés akkor ér valamit, ha a jövőbe mutat. A feladatok pedig számosak. Egy-két pont kivételével szinte újra fogalmazhatnánk Péter László 1947-es tervezetét, amiből ugyanazon a nyári napon az egyik legfontosabb megvalósult: születésének 150. évfordulóján Kálmány Lajos szobrot kapott történelmi és kulturális emlékezetünk legnagyobb alakjai között a szegedi Pantheonban.

S ezzel talán a méltó elismerés is elérkezett. Bő nyolcvan évvel a halála után. „...Kálmány Lajos ...áldozatul adta egész életét városáért, s e szeretetében, ragaszkodásában, életének megalázó csalódásai sem ingathatták meg.” Ortutay Gyula habilitációs dolgozatában a Várost emeli ki. De hozzátehetjük nyugodtan: Kálmány a Városon, a Dél-Alföld világán keresztül az egyetemes magyar tudományosságot szolgálta. És szomorú – ugyanezt mondhatjuk el Kálmány Lajos munkásságának legnagyobb szegedi folytatójáról, sok tekintetben beteljesítőjéről, Bálint Sándorról is. Életük fájdalmas párhuzamait egy korábbi előadásban a Dugonics Társaság felolvasó ülésén idéztem.

Az 1852. május 3-án Szeged-Felsővárosban született Kálmány Lajos érdeklődése bizonyára szegedi piarista gimnáziumi és temesvári teológiai tanulmányai alatt fordult a paraszti kultúra, a paraszti műveltség felé. (Nevét eredetileg *Kálmánnak* írta, rokonai máig is ezt a nevet használják.) 1875. július 24-én szentelték pappá. Már első papi állomáshelyén, a ma Romániához tartozó Pécskán megkezdte a folklór hagyományok gyűjtését: dalokat, meséket, mondákat, szólásokat, imádságokat jegyzett le. Sajátságos, de a költészetten kívül a népelet más területe nem érdekelte. További állomáshelyein, itt Szegeden, majd több Torontál megyei helységben (Szaján, Törökbecse, Szőreg, Törökkanizsa, Padé, Magyarszentmárton, Csóka, Egyházaskér, Németelemlér), valamint Arad, Békés és Csanád megyei településeken (Csanádapáca, Csanádpalota, Battonya, Apátfalva, Mezőkövácsháza), kötetekre való folklór anyagot jegyzett le és adott közre. Gyűjtésének egy része kéziratos hagyatékában még kiadóra és kiadásra vár. Az 1878. év utolsó negyedében betegen ment haza és egy hónapig volt Szeged-rókusi káplán. A szegedi árvízig lejegyezte a szegedi népköltést. Ő volt az tehát, aki megörökítette Szeged városának, az Ős-Szegednek víz előtti (1879-es nagy árvíz előtti) hagyományait. A XIX. század fordulóján Szeged vidékének, a Temesköznek népköltését még dúsan virágzó állapotában mutathatta be.

A maga korában példátlanul pontos gyűjtéseinek kívül mit köszönhet még neki a folklorisztika? Példaképe lehet a mai kutatóknak a gyűjtői tudatosság, szorgalom és lelkiismeretesség tekintetében. Legnagyobb eredményeként egyetlen mesemondó, Borbély Mihály meséinek lejegyzését és közzétételét szoktuk emlegetni. Ezzel nyilván előfutára, úttörője lett a később, mások kutatói és tudósi keze alatt formálódó és nemzetközi elismerést is kiváltó egyéniség-kutató iskolának.

Ritkábban emlegetjük, jóllehet az ő gyűjtéseinek köszönhetjük, hogy a XIX. század középső harmadának nagy székely ballada-felfedezési hulláma és divatja után, hasonló szépségű és gazdaságú balladagyűjteményt tett közzé a Dél-Alföldről. Ezzel igazolta a középkori magyar balladák egyetemes virágzását és termékeny összefüggéseit (Bálint Sándor).

Kálmány Lajos legteljesebb életrajzát és bibliográfiáját Péter László állította össze, s tette közzé 1952-ben, a születésének centenáriumára kiadott „Történeti énekek és katonadalok” című könyv bevezető tanulmányában. E kötettel a Magyar Néprajzi Társaság elindította „Kálmány Lajos népköltési hagyatéka” című sorozatát, amelyben azonban e könyvön kívül csak a balladák jelentek meg. Volna tehát a kiadói tevékenységben mit folytatni. Kálmány Lajos cikkei a Temesi Lapokban, a Szegedi Híradóban (Szegedi Kálmán, Szőregi álnév alatt) a Nyelvtörben, a Figyelőben, a Pesti Naplóban, az aradi Alföldben; a Szegedi Naplóban, a Ko-

szoruban, az Ethnographiában, az Ethnologische Mittheilungen aus Ungarn című újságokban és folyóiratokban jelentek meg.

Fontosabb munkái közül érdemes megemlíteni néhányat: Koszorúk az Alföld vadvirágai-ból. I–II. Arad, 1877–78.; Szeged népe. I–III. Arad, 1881–82., Szeged, 1891. (I. Ős-Szeged népköltése. II., Temesköz népköltése. III., Szeged vidéke népköltése.); Boldogasszony ősvallásunk istenasszonya. Budapest, 1885.; Mythologiai nyomok a magyar nép nyelvében és szokásaiban. A Hold nyelvhasznályaiban. Budapest, 1887.; Gyermekjessztők és rablók nyelvhasznályaiban. Mythologiai tanulmány. Budapest, 1893.; A csillagok nyelvhasznályaiban. Néprajzi tanulmány. Szeged, 1893.; Világunk alakulásai nyelvhasznályaiban. Szeged, 1893. Mindezeknek, s elszórta megjelenő írásainak közzététele nem volna haszontalan, hiszen a magyar folklorzstika indulásáról hozhatnának számos új adatot, s emelhetnének a tudománytörténetbe.

A Néprajzi Múzeum Etnológiai Adattárában őrzött kéziratos Kálmány-hagyaték fokozatos és folyamatos közzététele mellett szép feladat lehetne Kálmány Lajos könyvtárának a rekonstruálása. Ennek kötetei a Szegedi Somogyi Könyvtár állományában található. Itt tetten érhetők volnának mindazok a szellemi hatások, amelyek Kálmányt érték. Mert hajlamosak vagyunk őt valami őstehetségként elképzelni, aki csak úgy jött valahonnan, s a mindenkori jelen valósága felé fordulva megújította a folklorzstika szemléletét. A Móra Ferenc által a Somogyi Könyvtárba leadott könyvanyag talán rekonstruálható. S ebben jelen kell lennie a korabeli modern német nyelvű szakirodalomnak is. Kálmány tudott németül – a temesvári papi szemináriumban ez természetes is volt –, s e nyelvi csatorná keresztül tájékozódott az európai szakirodalomban. Tudjuk, volt fogékonysága az elméleti kérdések iránt, helyes szemlélettel kritizálta elődeit és kortársait, de legfontosabbnak az anyaggyűjtést tartotta. Ám az elméletileg tudatosan megalapozott anyaggyűjtést. Ebben példaképünk lehet máig. Móra utal arra, hogy könyveit sűrűn széljegyzetelte. Ezeket jó volna ismernünk. Olvasmányélményeiről más forrásból is adatokat nyerhetnénk, pl. a Herrmann Antallal folytatott levelezéséből, s Herrmann folyóiratából, az Ethnologische Mittheilungen aus Ungarn hasábjairól is. Itt volna tehát még mit tennünk.

Kálmány Lajos példaképe lehet a mai magyar folklorzstikának. Élete és munkássága azonban tartogat még más, követésre méltó tanulságokat is. A szegedi tudományosság, a későbbi, s a mai Szegedi Tudományegyetem számára például ő mutatta fel a szegedi kirajzások következetes és sok szempontú kutatását. Ebben több tudományág, több intézmény is együttműködhet, vagy részt vállalhat. Kálmány Lajos, s persze Bálint Sándor kutatásaira építve ki lehetne építeni közvetlen kapcsolatokat a szegedi kirajzások népével, felkínálva nekik ismét az anyaváros támogatását, rajtuk keresztül pedig biztosítva közvetlen gazdasági és szellemi jelenlétét távoli kistérségeinkben.

Máris itt vagyunk a jelenben. S látjuk, azért kell emlékeznünk, hogy kutatói életművekből, életekből, mint Kálmány Lajoséból is, napjaink feladataihoz nyerjünk ötleteket, s megvalósításukhoz pedig erőt merítsünk.

Az emlékezések során azonban arról többnyire megfeledkezünk, hogy Kálmány Lajos gyűjtői és tudós kutatói működése mellett – lelkipásztor is volt. Egyszerű híveivel, a parasztokkal együtt érző, velük együtt élő „parasztpap”. Ebből, valamint gyűjtéseiből számos konfliktusa támadt egyházi feletteseivel. Papként ábrázolja őt a szobor is, Kligl Sándor alkotása. S ha nem is a jámbor papi jut róla eszünkbe, mégiscsak naponta bemutatata a legszentebb áldozatot, keresztelt, esketett, temetett, hittant tanított. Anyanyelvén. S éppen mi, XXI. század eleji magyarok tudjuk ezen a határok szabdalta Dél-Alföldön, hogy milyen fontos ez. Kálmány Lajos papi működésének és folklór-kutatásainak legtöbb helye ma idegen uralom alatt szenved.

Kálmány a Szeged Városán, a Dél-Alföld világának vizsgálatán keresztül az egyetemes magyar tudományosságot szolgálta. És szomorú – ugyanezt mondhatjuk el Kálmány Lajos munkásságának legnagyobb szegedi folytatójáról, sok tekintetben beteljesítőjéről, Bálint Sándorról is. Életük fájdalmas párhuzamait érdemes felidézünk. S ahogy Bálint Sándor, a „legszőgedibb szögedi” is csak halála után kapott méltó elismerést, úgy Kálmány Lajos számára is csak a századik és százötvenedik születési évfordulója hozott elismerést. Most a két szegedi tudós szobra egymás mellett áll. A születési centenáriumba, ötven évvel ezelőtt jelent meg Kálmánynak a „Történeti énekek és katonadalok” című könyve, máig legalaposabb élet-